

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته‌ی
فرهنگ و زبانهای باستانی

بررسی زبان‌شناختی گویش اروانه

به کوشش

دنیا داودی

استاد راهنما

دکتر کتابون نمیرانیان

استاد مشاور

دکتر گلنار قلعه خانی

شهریور ۱۳۹۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

اظهار نامه

اینجانب دنیا داودی دانشجوی کارشناسی ارشد رشته‌ی فرهنگ و زبانهای باستانی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی اظهار می‌دارم که این پایان نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی که از منابع دیگران استفاده کرده‌ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آنها را نوشته‌ام. همچنین اظهار می‌نمایم که تحقیق و موضوع پایان نامه‌ام تکراری نیست و تعهد می‌نمایم که بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه حقوق این اثر مطابق با آئین نامه مالکیت فکری و معنوی متعلق به دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی: دنیا داودی

تاریخ و امضاء:

تقدیم به

به روح بزرگ عموی عزیزم

و

پدر و مادر فرشته خوی مهربانم

که بدون حضور آنها من هیچ بودم

و

خواهر و برادر عزیزتر از جانم که وجودشان برایم نعمتی بی حد و حصر است.

سپاسگزاری

سپاسگزارم از اساتید ارجمندم سرکار خانم دکتر کتایون نمیرانیان و سرکار خانم دکتر گلنار قلعه خانی که بی‌شک بدون راهنمایی‌های ایشان نمی‌توانستم قلم به دست گیرم برای این پژوهش.

سپاسگزارم از جناب آقای دکترنجاری به پاس همه زحماتشان در طول مدت تحصیل سپاسگزارم از پدربزرگ نازنینم و عمه پدر مهربانم که با کمک شایان آنها این پژوهش به سرانجام رسید.

سپاسگزارم از پدر و مادرم که مرا با همه‌ی اذیت‌هایم همیشه تکیه‌گاه بوده‌اند.

چکیده

بررسی زبان‌شناختی گویش اروانه

به کوشش

دنیا داودی

پژوهش حاضر به بررسی زبان‌شناسی گویش اروانه می‌پردازد. اروانه یکی از روستاهای استان سمنان است. این گویش یکی از بازمانده‌های زبان‌های باستانی ایرانی است که خود یکی از شاخه‌های خانواده‌ی زبان‌های هند و اروپایی نیز به شمار می‌آید. این پژوهش در پنج فصل گردآوری شده است: فصل اول: مقدمه، شامل بیان مسئله، فرضیه‌ی تحقیق، اهمیت و ضرورت آن، پیشینه و روش تحقیق و همچنین موقعیت جغرافیایی، تاریخی، فرهنگی، اقلیمی، این روستا است. در فصل دوم آواشناسی: به تجزیه و تحلیل داده‌ها، واج‌ها و مشخصه‌ی آنها، فرایندهای واجی و ساخت هجایی در گویش به روش توصیفی پرداخته می‌شود. فصل سوم: صرف یا ساخت واژه؛ شامل تصریف، اشتقاق، ترکیب و ساخت واژه است. فصل چهارم: نحو؛ شامل تجزیه جملات در گویش اروانه‌ای از مهم‌ترین مباحث این فصل است. فصل پنجم: نتیجه‌گیری؛ در این فصل به ویژگی‌های مهم گویش پرداخته شده است و نیز پیشنهادهای درخصوص انجام پژوهش‌های آتی و همچنین برخی محدودیت‌های تحقیق از سوی پژوهشگر بیان گردیده است. نیز به عنوان پیوست فهرستی موضوعی از واژگان گویش آورده شده است.

واژگان کلیدی: گویش، اروانه، زبان‌شناختی، آواشناسی، صرف، نحو.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: مقدمه
۳	۱-۱- زمینه اسم‌گذاری منطقه (از نگاه عامیانه).....
۴	۲-۱- استفاده گویش در منطقه
۴	۳-۱- موقعیت جغرافیایی
۴	۴-۱- جمعیت
۵	۵-۱- شیوه تأمین آب منطقه
۵	۶-۱- محصولات کشاورزی
۵	۷-۱- محصولات دامداری
۵	۸-۱- مشاغل مردم
۵	۹-۱- آب‌وهوا و پوشش گیاهی منطقه.....
۶	۱۰-۱- انتخاب گویشوران مورد مطالعه:
۷	۱۱-۱- پژوهش‌های گویش‌شناسی
۸	۱۲-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق
۹	۱۳-۱- هدف تحقیق

فصل دوم: تجزیه و تحلیل آواشناختی و واج‌شناختی گویش اروانده‌ای

۱۱	۱-۲- تجزیه و تحلیل داده‌ها
۱۲	۲-۲- همخوان‌ها (یا صامت‌ها)
۱۲	۳-۲- هم‌خوان‌های انسدادی (انفجاری)
۱۳	۴-۲- هم‌خوان‌های سایشی
۱۵	۵-۲- هم‌خوان لرزشی (غلطان)

- ۱۵..... ۶-۲- هم‌خوان کناری (روان)
- ۱۶..... ۷-۲- غلت
- ۱۶..... ۸-۲- هم‌خوان‌های خیشومی (غنه)
- ۱۷..... ۹-۲- واکه‌ها (مصوت‌ها)
- ۱۸..... ۱۰-۲- واج‌های واکه‌ای ساده
- ۱۸..... ۱۱-۲- واکه‌های پیشین
- ۱۹..... ۱۲-۲- واکه‌ی مرکزی
- ۲۰..... ۱۳-۲- واکه‌های پسین
- ۲۰..... ۱۴-۲- واکه‌های مرکب
- ۲۱..... ۱۵-۲- واج‌آرایی
- ۲۳..... ۱۶-۲- هم‌خوان‌های پایان‌هجا
- ۲۴..... ۱۷-۲- هم‌خوان‌های آغاز هجا
- ۲۵..... ۱۸-۲- توزیع واکه‌ها
- ۲۸..... ۱۹-۲- ساخت هجایی
- ۲۸..... ۲۰-۲- ساخت هجایی
- ۲۹..... ۲۱-۲- ساخت هجایی CV
- ۳۰..... ۲۲-۲- ساخت هجایی CVC
- ۳۰..... ۲۳-۲- ساخت هجایی CVCC
- ۳۱..... ۲۴-۲- ساخت‌های هجایی با زنجیره‌ی CC-آغازین
- ۳۳..... ۲۵-۲- ترتیب هجایی
- ۳۳..... ۲۶-۲- هجای CV
- ۳۳..... ۲۷-۲- هجای CVC
- ۳۳..... ۲۸-۲- هجای CVCC
- ۳۴..... ۲۹-۲- ساخت هجایی با زنجیره‌ی هم‌خوان CC-در آغاز
- ۳۴..... ۳۰-۲- واحدهای زبر زنجیری

۳۴ نواخت ۳۱-۲
۳۵ تکیه ۳۲-۲
۳۶ آهنگ ۳۳-۲
۳۷ فرایندهای آوایی ۳۴-۲
۳۸ همگون سازی (همگونی) ۳۵-۲
۳۹ همگونی واکه‌ای ۳۶-۲
۳۹ ابدال (تبدیل) ۳۷-۲
۴۱ حذف ۳۸-۲
۴۲ اضافه ۳۹-۲
۴۳ قلب ۴۰-۲
۴۳ برخی فرایندهای آوایی در گویش اروانه‌ای ۴۱-۲
۴۴ جفت کمینه ۴۲-۲

فصل سوم: صرف یا ساخت واژه

۴۶ ساختمان واژه ۱-۳
۴۶ واژه‌های ساده (بسیط) ۱-۱-۳
۴۷ واژه‌های اشتقاقی (مشتق) ۲-۱-۳
۴۹ واژه‌های مرکب ۳-۱-۳
۴۹ نحو ۴-۱-۳
۵۰ گروه ۵-۱-۳
۵۰ گروه اسمی ۱-۵-۱-۳
۵۰ هسته‌ی گروه اسمی ۲-۵-۱-۳
۵۲ وابسته‌های گروه اسمی ۳-۵-۱-۳
۵۲ وابسته‌های پیشین گروه اسمی ۴-۵-۱-۳

- ۵۳ ۱-۳-۵-۵- وابسته‌های پسین گروه اسمی
- ۵۴ ۱-۳-۶- وابسته‌ی صفتی (پسین ۱)
- ۵۴ ۱-۳-۷- وابسته‌ی اسمی (پسین ۲)
- ۵۴ ۱-۳-۸- وابسته‌ی متمم حرف اضافه‌ای (پسین ۴)
- ۵۵ ۱-۳-۹- وابسته‌ی جمله‌ی موصولی پیرو (پسین ۵)
- ۵۶ ۱-۳-۱۰- وابسته‌های پسین دستوری گروه اسمی
- ۵۷ ۱-۳-۱۱- گروه قیدی
- ۵۸ ۱-۳-۱۲- گروه فعلی
- ۵۸ ۱-۳-۱۳- گروه حرف اضافه
- ۵۸ ۱-۳-۱۴- بند
- ۵۸ ۱-۳-۱۴-۱- بند اسمی
- ۵۹ ۱-۳-۱۴-۲- بند اسمی در جایگاه نهاد
- ۵۹ ۱-۳-۱۴-۳- بند اسمی در جایگاه مفعول
- ۵۹ ۱-۳-۱۴-۴- بند اسمی در جایگاه متمم
- ۶۰ ۱-۳-۱۵- بند صفتی
- ۶۰ ۱-۳-۱۶- بند قیدی
- ۶۱ ۱-۳-۱۷- جمله
- ۶۱ ۱-۳-۱۷-۱- جمله‌ی هسته‌ای
- ۶۱ ۳-۲- صفت
- ۶۳ ۳-۳- ضمیر
- ۶۷ ۳-۴- قید
- ۶۷ ۳-۵- قید مشترک
- ۶۸ ۳-۶- قید مختص
- ۶۸ ۳-۷- قید ساده
- ۶۸ ۳-۸- قید مرکب
- ۶۹ ۳-۹- قید زمان

- ۶۹ ۱۰-۳- قید مکان
- ۶۹ ۱۱-۳- قید مقدار
- ۷۰ ۱۲-۳- قید حالت
- ۷۰ ۱۳-۳- قید تصدیق و تأکید
- ۷۰ ۱۴-۳- قید تردید
- ۷۰ ۱۵-۳- قید تکرار
- ۷۱ ۱۶-۳- قید پرسش
- ۷۱ ۱۷-۳- قید چگونگی: کیفیت
- ۷۱ ۱۸-۳- قید ترتیب
- ۷۱ ۱۹-۳- قید نفی
- ۷۲ ۲۰-۳- اعداد در گویش اروانه‌ای
- ۷۳ ۲۰-۳- ماه‌ها و فصل‌های سال

فصل چهارم: نحو

- ۷۶ ۱-۴- ساختمان فعل در گویش اروانه‌ای
- ۷۶ ۱-۱-۴- فعل
- ۷۶ ۲-۱-۴- مصدر
- ۷۷ ۳-۱-۴- شناسه‌های فعلی
- ۷۸ ۴-۱-۴- وندهای وجه
- ۷۹ ۵-۱-۴- وندهای منفی
- ۸۰ ۶-۱-۴- ستاک فعل
- ۸۱ ۷-۱-۴- افعال منظم
- ۸۳ ۸-۱-۴- افعال نامنظم
- ۸۴ ۹-۱-۴- زمان فعل
- ۸۵ ۱۰-۱-۴- زمان حال ساده
- ۸۶ ۱۱-۱-۴- گذشته ساده

- ۸۷-۱-۴ گذشته‌ی استمراری ۸۷
- ۸۷-۱-۴ حال کامل ۸۷
- ۸۸-۱-۴ حال کامل استمراری ۸۸
- ۹۰-۱-۴ گذشته‌ی کامل ۹۰
- ۹۰-۱-۴ گذشته‌ی کامل استمراری ۹۰
- ۹۱-۱-۴ حال التزامی ۹۱
- ۹۲-۱-۴ گذشته‌ی التزامی ۹۲
- ۹۳-۱-۴ فعل امر ۹۳
- ۹۴-۱-۴ نهی ۹۴
- ۹۵-۱-۴ بررسی همگونی واژه‌ای در ساخت امری ۹۵
- ۹۵-۱-۴ فعل مجهول ۹۵
- ۹۷-۲-۴ جمله‌ی خوشه‌ای ۹۷
- ۹۷-۱-۲-۴ جمله‌ی فعلی ۹۷
- ۹۷-۲-۲-۴ جمله‌ی اسنادی ۹۷
- ۹۸-۳-۲-۴ جمله‌ی ساده ۹۸
- ۹۸-۴-۲-۴ جمله‌ی مرکب ۹۸
- ۱۰۱-۳-۴ وجه خبری ۱۰۱
- ۱۰۱-۱-۳-۴ وجه پرسشی ۱۰۱
- ۱۰۱-۲-۳-۴ وجه امری ۱۰۱
- ۱۰۱-۳-۳-۴ وجه التزامی ۱۰۱
- ۱۰۲-۴-۴ تجزیه‌ی روساختی ۱۰۲
- ۱۰۳-۵-۴ تجزیه‌ی روساختی (تحلیل سازه‌ای) جمله در گویش اروانه‌ای ۱۰۳

فصل پنجم: نتیجه گیری

- ۱-۵- مشخصه‌های متمایز آوایی در گویش اروانه ای ۱۱۰
- ۲-۵- مشخصه‌های متمایز صرفی در گویش اروانه ای ۱۱۳
- ۳-۵- مشخصه‌های متمایز نحوی گویش اروانه ای ۱۱۳
- ۴-۵- پیشنهادات ۱۱۴

منابع و مأخذ

- کتابنامه ۱۱۶
- کتابشناسی ۱۱۶
- لاتین ۱۲۰
- پیوست‌ها ۱۲۳

فصل اول

مقدمه

زبان نظامی منسجم است که از نشانه‌های آوایی ساخته شده است و برای ایجاد ارتباط و انتقال پیام به کار می‌رود. زبان با تمامی جنبه‌های زندگی انسان عجین گشته است و بسیاری از اندیشمندان آن را خاستگاه اندیشه و فکر می‌دانند. هر انسان بهنجاری حداقل به یک زبان تکلم می‌کند و زبان او پایه و اساس بسیاری از فعالیت‌های مهم اجتماعی، فرهنگی و فکری وی را تشکیل می‌دهد. «زبان نظامی پیچیده و زایا است. یک زبان حتی در دورن خود نیز از یک منطقه جغرافیایی به منطقه‌ی دیگر یا از یک گروه اجتماعی به گروه دیگر گوناگونی‌های بی-شماری را جای داده است. در اثر این تنوع، گویش، لهجه و سبک پدیدار می‌شود. زبان‌شناسی علمی است برای مطالعه زبان با روش‌های علمی؛ این علم پدیده‌ی زبان را بخشی از هستی انسان - آن‌گونه که هست - طرح، تحلیل، توصیف و توجیه می‌کند» (پارمحمدی، ۱۳۸۶، ۴). نخستین کار زبان‌شناسی، بررسی همه‌جانبه‌ی نظام زبان و سپس توصیف آن الگویی منسجم و منظم است. تصور غلطی که اغلب در میان عوام مردم رواج دارد آن است که گویش را صورتی پست و نادرست از زبان معیار می‌شمارند، حال آنکه دیدگاه زبان‌شناختی چیزی غیر از این است.

از نگاه زبان‌شناختی گویش‌ها نیز هرکدام یک زبان به شمار می‌روند که هیچ‌یک بر دیگری برتری ندارد. برتری آنها بر یکدیگر تنها به لحاظ بُعد اجتماعی است؛ آن‌گونه‌ای از یک زبان که به صورت رسمی در جامعه به کار می‌رود و ادبیات و آثار به آن نگاشته می‌شود، گویش معیار نامیده می‌شود. هر مفهومی را می‌شود در هر گویش و زبانی منتقل کرد. گویش‌های یک زبان درواقع، گونه‌های آن زبان هستند که از لحاظ آوایی، واژگانی و دستوری، تفاوت‌هایی با هم دارند (فتحی، ۱۳۸۰).

ذکر نکته‌ای در باب تفاوت گویش و لهجه در اینجا لازم می‌نماید چنان‌چه تفاوت میان گونه‌های یک زبان صرفاً آوایی باشد، آن گونه‌ها را لهجه می‌نامند.

ضبط و ثبت گویش‌های ایرانی در سال‌های اخیر روند امیدوارکننده‌ای را پیموده است. گویش‌های ایرانی منابع ارزشمندی برای پژوهش‌های زبانی، ادبی، جامعه‌شناسی، مردم‌شناختی و تاریخی به شمار می‌آیند. از جمله فواید گردآوری گویش‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد: بازشناسی واژگان کهن و نادر در متون فارسی، شناخت سیر دگرگونی‌های آوایی، صرفی، نحوی، معنایی و واژگانی، کمک به طبقه‌بندی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی و شناخت روابط موجود میان آنها، مؤثر در تدوین فرهنگ‌های ریشه‌شناسی، درک هرچه دقیق‌تر ریشه‌های مشترک زبان فارسی با دیگر زبان‌های هندو اروپایی، ثبت و ضبط گویش‌های رو به زوال بخصوص برای استفاده‌های پژوهشگران در آینده می‌تواند بسیار سودمند باشد؛ و ...

۱-۱- زمینه اسم‌گذاری منطقه (از نگاه عامیانه)

براساس گفته‌های بزرگان حاضر در منطقه در زمان قدیم یک ایل کوچ‌رو از منطقه کویر حرکت نمودند. در راه یک نفر از شترهای ماده (اروانه) از این ایل گم می‌شود. چند تن از افراد ایل در پی پیدا نمودن آن از ۲ سمت دو کوه و چند تن از راه رودی که در آن حوالی جاری بود، در جهت پیدا نمودن این شتر حرکت نمودند. افرادی که از سمت جریان آب در حرکت بودند، این شتر را در محلی که اکنون به سرچشمه معروف است، پیدا نمودند. دوستان خویش را با خبر نموده که اروانه این جاست. پس از آن که ایل در منطقه مذکور گرد هم آمدند، از آب‌وهوای آن منطقه راضی بودند و نیت بر این نمودند که چند صباحی در اینجا سکنی گزینند و برای اسم‌گذاری منطقه به دلیل اینکه شترشان آنجا پیدا شده بود، اروانه نام‌گذاری نمودند که بعدها برای سهولت تلفظ و تغییرات آوایی به اروانه تبدیل شده است.

۱-۲- استفاده گویش در منطقه

در این منطقه همانند دیگر اقوام این مرز و بوم حساسیت خاصی جهت صحبت نمودن با گویش منطقه وجود دارد و اگر کسی در مراسم شادی یا عزا به زبان پارسی صحبت نماید تا حدودی موجب دلخوری می‌گردد. تا این حد که در گذشته به این جهت که افراد خارج از منطقه توانایی صحبت یا تفهیم این گویش را نداشته‌اند، وصلت و ازدواج فقط با افراد درون منطقه و ترجیحاً اقوام صورت می‌گرفته است.

۱-۳- موقعیت جغرافیایی^۱

روستای اروانه از توابع استان سمنان است که در ۳۵ کیلومتری جاده سمنان- فیروزکوه با یک جاده فرعی به طول ۹ کیلومتر قرار دارد.

در گذشته‌های دور به دلیل کمبود وسایل نقلیه رفت‌وآمد به شهرهای اطراف خصوصاً سفر به مازندران به سختی بوده است؛ به طوری که ۵ الی ۶ روز به طول می‌انجامید اما در حال حاضر زمانی که صرف می‌شود ۲ الی ۳ ساعت است.

از سمت دیگر جاده اصلی منتهی به این منطقه مسیر جاده فیروزکوه به قائم‌شهر (مازندران) و فیروزکوده به شهر تهران است و نزدیک‌ترین روستا به این منطقه، روستای افتر است.

۱-۴- جمعیت^۲

جمعیت این روستا، در طول تابستان ۵۰۰ الی ۷۰۰ نفر و در زمستان ۸۰ الی ۱۰۰ نفر است.

1 - www.arvane.ir

2 - www.googleearth.com

۱-۵- شیوه تأمین آب منطقه

تا چندین سال گذشته مصرف آب منطقه از چشمه‌های موجود در روستا بوده است اما اکنون با استفاده از آب همان چشمه‌ها لوله‌کشی آب به منازل انجام شده است.

۱-۶- محصولات کشاورزی

محصولات کشاورزی منطقه عبارتند از: سیب، گلابی، گیلاس، زردآلو، آلو، گردو، زرشک، گندم.

۱-۷- محصولات دامداری

شیر، پنیر، بیلاقی «گوسفندی»، کره، سرشیر، آروشه «نوعی محصول لبنی خاص منطقه».

۱-۸- مشاغل مردم

شغل بومی منطقه کشاورزی و دامداری است.

۱-۹- آب‌وهوا و پوشش گیاهی منطقه

از لحاظ موقعیت آب‌وهوایی در منطقه کویری قرار دارد و تابستان‌های گرم و خشک و زمستان‌های سرد و برفی. پوشش گیاهی منطقه پوشش گیاهی خاص مناطق کویری-کوهستانی است.

نام و نام خانوادگی گویشور: برار داودی

محل تولد: اروانه

سن: ۸۱ سال

میزان تحصیلات: خواندن و نوشتن

شغل:

نام و نام خانوادگی: حاج بانو حافظی (داودی)

محل تولد: اروانه

سن: ۷۸ سال

میزان تحصیلات: سواد قرآنی

شغل:

نام و نام خانوادگی: علی داودی

محل تولد: سمنان

سن: ۵۷ سال

میزان تحصیلات: لیسانس

شغل: آزاد (مدیرعامل شرکت خصوصی)

۱-۱۰- انتخاب گویشوران مورد مطالعه:

به طور کلی، از هر سطح و سنی در میان گویشوران منتخب به منظور گردآوری داده‌ها وجود دارد، ولی غالباً گویشوران باید تا حد امکان سال خورده، بی‌سواد، روستایی و بومی منطقه باشند. گویشور تحصیل کرده به صورت خودآگاه یا ناخودآگاه از گویش معیار تأثیر می‌پذیرد. همان‌طور که در ابتدا تلویحاً اشاره شد، نباید به طور مطلق به این دست از گویشورانی که ویژگی‌هایشان را در بالا برشمردیم، متوسل شد. در پژوهش‌های جدید درصدی از گویشوران را از میان جوانان و افراد تحصیل کرده برمی‌گزینند. همچنین ویژگی‌های چون پرحرفی، تیزهوشی و میزان

همکاری گویشور نیز می‌تواند در انتخاب گویشور مدنظر قرار گیرد. در این پژوهش سعی شده از گویشوران بومی روستای اروانه استفاده شود؛ هرچند گویشورانی از منطقه‌ی شهری و همچنین سطوح مختلف اجتماعی نیز مورد استفاده قرار گرفته‌اند. لازم به یادآوری مجدد است که از آنجا که محقق خود گویشور منطقه به شمار می‌رود، از شم زبانی خود نیز در بررسی گویش استفاده کرده و از همکاری کامل گویشوران محلی نیز بهره برده است.

۱-۱۱- پژوهش‌های گویش‌شناسی

امروزه با پیشرفت چشمگیر زبان‌شناسی به عنوان یک علم، گویش‌شناسی نیز به عنوان یک شاخه‌ی مجزا ولی متأثر از زبان‌شناسی پیشرفت‌های فراوانی را تجربه کرده است. برخلاف روش گویش‌شناسی سنتی که بیش از همه بر فقه‌الغه و گردآوری داده‌ها از یک طبقه‌ی خاص و بحث‌های تاریخی و ریشه‌شناسی علاقه داشت، گویش‌شناسی ساختارگرا و گویش‌شناسی زایشی، متأثر از نظریه‌های ساختارگرایی و زایشی در زبان‌شناسی، دیدگاه‌های تازه و کارآمدتری را پیش چشم پژوهشگران می‌گشاید. تألیف کتاب‌ها و مقاله‌های علمی در زمینه‌ی روش‌شناسی گردآوری و ثبت گویش‌ها، شیوه‌ی تدوین فرهنگ‌های گویشی و جز آن می‌تواند خدمت بزرگی به ثبت علمی و روزآمد گویش‌ها بکند. از نخستین کسانی که برای بررسی گویش‌ها طرح‌هایی را ارائه داده‌اند، می‌توان به دکتر پرویز ناتل خانلری، محمدصادق کیا (۱۳۷۴۰) «راهنمای گردآوری گویش‌ها» و دکتر منصور اختیار (۱۳۴۴) «روش بررسی گویش‌ها» اشاره کرد.

از جمله آثار متأخر در زمینه‌ی گردآوری گویش می‌توان به کتاب «راهنمای گردآوری و توصیف گویش‌ها» اثر استاد رضا زمردیان (۱۳۸۶) و همچنین اثر ارزشمند علی‌اکبر شیری (۱۳۸۶) «درآمدی بر گویش‌شناسی» اشاره کرد.

«درآمدی بر گویش‌شناسی» از علی‌اکبر شیری از جمله آثار ارزشمندی است که نوعی روش‌شناسی به روز را در جهت گردآوری گویش ارائه می‌دهد، و از این جهت منبعی بس ارزشمند گویش‌های اجتماعی و گویش‌های تاریخی. نویسنده در بخشی از فصل اول کتاب چنین استدلال می‌کند که «از آنجا که گویش شکلی از زبان است، لازمه‌ی بررسی و شناخت